

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора філософських наук, доцента, професора кафедри
культурології і образотворчого мистецтва Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
Сошнікова Андрія Олександровича
на дисертаційну роботу Ван Дечжуна
на тему: «ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО
ВИМІРУ ЕЛЕКТРОННОЇ ОСВІТИ В КИТАЇ»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань В-Культура, мистецтво та гуманітарні науки
за спеціальністю В10-Філософія**

Актуальність теми. Актуальність філософського аналізу соціокультурного виміру електронної освіти в Китаї обумовлена масштабними трансформаціями освітньої системи КНР та її впливом на соціальні структури. Китай завершує виконання державних планів з модернізації онлайн-освіти, що робить критичне осмислення результатів необхідним для розуміння нових моделей навчання. Філософський аналіз дозволяє оцінити, як це змінює роль вчителя, учня та саму природу передачі знань. Відбувається перехід від традиційної «передачі знань» до формування індивідуальних траєкторій навчання за допомогою цифрових технологій. Це потребує аналізу з позицій сучасного гуманітарного знання щодо збереження людської індивідуальності в умовах алгоритмізації.

Електронна освіта в Китаї розвивається в унікальному контексті, де сучасні технології поєднуються з глибокими традиціями (наприклад, акцент на соціальному управлінні та моралі). Дослідження допомагає виявити, як цифровізація адаптується до китайської культури та впливає на соціальну міфологію. Актуально дослідити, як цифрові платформи підтримують традиційні цінності ієрархії, колективізму та соціальної відповідальності. Також надзвичайно актуальним є аналіз того, як e-learning інтегрується в систему соціального кредиту (Social Credit System), що є унікальним соціокультурним феноменом Китаю 2020-х рр.

Китайська модель електронної освіти унікальна тим, що вона не просто копіює західні зразки, а адаптує їх під конфуціанську етику та державну ідеологію. «Цифрове конфуціанство» (англ. Digitalized Confucianism) — це сучасна філософсько-політична концепція та соціальна практика, що полягає в інтеграції традиційних етичних норм конфуціанства в цифрову інфраструктуру сучасного суспільства, насамперед у Китаї. Цей термін описує не просто використання гаджетів, а створення технологічного середовища, яке відтворює класичні цінності ієрархії, соціальної гармонії та самовдосконалення через алгоритми та ШІ. Платформи електронної освіти та державні сервіси проєктуються так, щоб підтримувати повагу до авторитетів (вчителів, держави). Цифрові інструменти (трекери навчання, додатки для саморозвитку) розглядаються як сучасні засоби досягнення конфуціанського ідеалу «шляхетного мужа» через постійну освіту та дисципліну. В Китаї (зокрема в Цюйфу) активно впроваджуються мовні моделі (LLM), побудовані на класичних текстах, які дозволяють студентам вести діалог із «цифровим мудрецем» для розв'язання етичних дилем. Концепція «Лі» (ритуал/порядок) переноситься на цифрові протоколи. Система соціального кредиту та цифрові освітні портфоліо стають механізмами підтримки суспільного порядку, де етична поведінка фіксується та винагороджується даними. На відміну від західного індивідуалізму, цифрове конфуціанство наголошує на відповідальності особистості перед колективом (сім'єю, школою, нацією) у цифровому просторі. В електронній освіті це проявляється через створення «розумних екосистем навчання», де ШІ не лише дає знання, а й формує характер учня відповідно до державних стандартів моралі, що є частиною стратегії «Цифровий Китай 2025».

Китай активно реалізує програму «Загального процвітання», де цифровізація освіти має подолати розрив між мегаполісами та селами. Філософський аналіз дозволяє виявити суперечність між декларативною доступністю знань та посиленням ідеологічного контролю через цифрові фільтри та алгоритми. Розвиток систем електронної освіти створює нові загрози та ризики (приватність даних, цифрова етика, соціальна рівність), що потребує

застосування дискурсивної етики та принципів філософії комунікацій. Питання приватності та використання особистих даних учнів державою потребують етико-філософської експертизи. Китайська модель електронної освіти стає «експортним продуктом» (у рамках ініціативи «Цифровий шовковий шлях»). Дослідження того, як китайська модель дистанційної освіти пропонує альтернативу західному підходу, важливо для розуміння глобальних трансформацій культури у ХХІ ст. Сучасний Китай є «лабораторією майбутнього», де на практиці перевіряються філософські концепції цифрового суспільства. Усі ці особливості філософського аналізу об'єкту і предмету підтверджують актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація Ван Дечжуна «Філософський аналіз соціокультурного виміру електронної освіти в Китаї» є частиною науково-дослідних робіт, виконаних в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» на кафедрі філософії за темою «Філософський аналіз людини, природи, сучасного суспільства» (ДР№0122U001562), де здобувач був виконавцем окремого розділу.

Значення для науки і практик одержаних автором результатів.

Результати виконаного філософського аналізу феномена соціокультурного виміру електронної освіти в Китаї мають суттєве значення як для розвитку сучасної науки, так і для практичного використання цифрових технологій у суспільстві. У процесі дослідження дисертант визначив ключові філософські аспекти електронної освіти багатогранного явища, яке значно впливає на трансформацію структури сучасного суспільства, змінює уявлення про природу людини, форми комунікації, поняття знань та цінностей. Для наукового середовища ці результати є важливими, оскільки пропонують нові підходи до розуміння електронної освіти як середовища цифрової суб'єктивації, динамічного простору взаємодії людини з технологіями, а також як носія нової онтології та переосмислення ціннісних основ реальності. Автор особливо підкреслює концепцію електронної освіти як філософського явища, що формує

нову цифрову культуру, розмиває межі між фізичним і віртуальним існуванням та стимулює виникнення постлюдських форм ідентичності.

У розділі I «Теоретико-методологічні основи дослідження феномену електронної освіти в контексті соціокультурного виміру» (с. 14-63) розглядається соціокультурний аспект електронного навчання, акцентуючи увагу на важливості комплексного підходу до його аналізу. Автор стверджує, що філософський аналіз дистанційної освіти, включаючи переваги та виклики, є актуальним для сучасної науки. Методологічна основа дослідження поєднує філософські традиції з новими методами. Значна увага приділяється медіаантропології, яка розглядає роль медіа в освітньому процесі. Дослідження також акцентує на ролі електронних форм навчання в трансформації освітньої системи Китаю та їх вплив на політичні, економічні та культурні аспекти.

У розділі II «Взаємовплив освіти і культури в умовах цифровізації суспільства» (с. 63-124) автор аналізує тісний зв'язок між електронною освітою та цифровою культурою, підкреслюючи їх взаємодію. Ним детально розглянуті такі питання, як розвиток електронного навчання, зміни соціалізації в еру цифрових технологій, нові культурні техніки та специфіка медіа-взаємодії, а також потенціал, що відкривається для освіти в онлайн-форматі. Автор підкреслює важливість електронної освіти в сучасному суспільстві, вказуючи на тісний зв'язок з цифровою культурою та змінами в способах соціалізації. Звертаючись до прикладу Китаю, він демонструє, як технології здатні трансформувати традиційні освітні підходи. У той же час, вказується на ризики, пов'язані із поверхневістю комунікаційних навичок та проблемами з узгодженістю під час застосування інформаційних технологій у навчанні.

У розділі III «Китаїстика про трансформації культурного і соціального характеру в традиціях Китаю» (с. 124-147) автор акцентує увагу на важливості розуміння трансформацій, які викликані цифровою культурою в традиційному суспільстві Китаю. Важливо, що з одного боку, цифрові платформи сприяють самоосвіті, але з іншого, вони можуть дезінтегрувати соціальні зв'язки й знизити моральні стандарти. Це створює занепокоєння щодо психологічного та

соціального розвитку молоді, оскільки вони втрачають зв'язок із традиціями. Ця трансформація вимагає нового підходу до освіти, де будуть враховуватися вплив нових технологій. Отже, на думку автора, необхідно знайти баланс між модернізацією та збереженням культурних аспектів, що визначають особистість та спільноту.

Вивчення дисертації та публікацій автора дослідження дозволяє зробити висновок про те, що мета і завдання роботи виконані, наукова новизна має місце і всебічно обґрунтована. Теоретичне і практичне осмислення феномена електронної освіти інформаційно-комунікаційних технологій охоплює широкий спектр міждисциплінарних підходів до його аналізу. Автор обґрунтовує нову теоретичну модель, яка пояснює, як традиційні етичні системи інтегруються в цифрові алгоритми, що збагачує філософію культури та філософію освіти новими категоріями. Результати дослідження розкривають зміну ролі вчителя та учня в екосистемі, де посередником є ІІТ. Це робить внесок у філософську антропологію та гносеологію (теорію пізнання). Розроблений підхід дозволяє порівнювати китайську (колективістсько-державну) та західну (індивідуалістично-ліберальну) моделі цифровізації, що є важливим для глобальної соціогуманітаристики. Дослідження фіксує механізми того, як електронна освіта стає інструментом формування соціальної ідентичності в умовах «цифрової реальності».

Практична значущість полягає у виявленні соціокультурних конфліктів (наприклад, між цифровою швидкістю та глибиною засвоєння знань), що дозволяє педагогам адаптувати методики під потреби сучасних «цифрових поколінь». На основі аналізу китайського досвіду автор надає прогнози щодо еволюції дистанційного навчання, що є цінним для стратегічного планування в університетах та органах управління освітою. Робота переводить дискурс про електронну освіту з суто технічної площини у філософсько-гуманітарну, пропонуючи інструментарій для творення людиноцентричної, але технологічно просунутої системи освіти. Висновки автора можуть бути використані для розробки стратегій цифровізації освіти в інших країнах (зокрема в Україні),

допомагаючи запозичити ефективні технологічні рішення Китаю, уникаючи при цьому ризиків надмірного ідеологічного контролю. Результати аналізу пропонують готові етичні критерії для розробників навчальних платформ щодо захисту приватності, запобігання цифровій дискримінації та збереження гуманістичного компонента навчання.

Рекомендації щодо використання результатів та висновків дисертації

Рекомендації щодо практичного застосування результатів дисертаційного дослідження соціокультурного аспекту електронної освіти в Китаї охоплюють стратегічний, освітній та етичний рівні. Для державних органів та стратегічного планування пропонується звернути увагу на китайську модель інтегрованих цифрових платформ як приклад для вдосконалення національних освітніх екосистем. Варто впроваджувати елементи «цифрового конфуціанства», які акцентують увагу на соціальній відповідальності та етичних засадах, для забезпечення гармонійних відносин у цифровому просторі. Результати дослідження також можуть бути корисними для розробки політик, спрямованих на зменшення цифрового розриву між міськими і сільськими регіонами через використання ШІ-аналітики та хмарних технологій. Заклади вищої та середньої освіти можуть знайти перспективу у впровадженні курсів з медіаграмотності та етики для викладачів, орієнтуючись на китайський досвід обов'язкової підготовки у сфері штучного інтелекту. Важливо переорієнтувати підготовку педагогів — замість ролі передавачів знань запроваджувати формати модераторів цифрових ресурсів і етичних наставників. Корисним також буде використання практик віртуальних симуляцій і дистанційних лабораторій для забезпечення безперервності освітнього процесу в умовах криз. Китайський приклад управління освітою під час карантинів може бути адаптований до українських реалій під час воєнного стану.

Розробникам EdTech і систем штучного інтелекту доцільно створювати навчальні платформи з урахуванням емоційного комфорту користувачів. Це можна забезпечити за допомогою таких інструментів, як візуалізація викладача чи адаптивні інтерфейси. Одночасно слід інтегрувати стандарти захисту

персональних даних і забезпечувати прозорість алгоритмів, враховуючи філософські висновки щодо ризиків цифрової дегуманізації.

Для наукової спільноти актуальним є продовження порівняльних досліджень культур цифрового розвитку Сходу і Заходу з використанням напрацьованої методології. Також доцільним є подальше вивчення антропологічних змін серед поколінь, які отримують освіту виключно в умовах алгоритмізованого навчання.

Результати дослідження можна використовувати для формування освітньої політики, орієнтованої на інтеграцію інновацій штучного інтелекту з дотриманням культурної ідентичності та сприянням соціальної згуртованості.

Оцінка структури та змісту дисертації.

Структура дослідження побудована логічно, вона методологічно обґрунтована й відповідає поставленим у роботі меті й завданням. Дослідження базується на принципах системності, послідовності, що дало змогу розкрити сутність феномену інформаційно-комунікаційних технологій у філософському контексті. Зміст роботи вирізняється глибиною філософського аналізу, актуальністю досліджуваних питань, широкою джерельною базою та міждисциплінарним підходом. У матеріалі простежується чітка структура викладу: від методологічного аналізу інформаційно-комунікаційних технологій до виявлення основних характеристик цифрової реальності та її впливу на людину, спільноту й культуру. Автор демонструє здатність гармонійно поєднувати класичні філософські підходи із сучасними науковими досягненнями у сферах інформаційних технологій, соціології, управління й кібернетики. Особливим результатом роботи є акцент на дослідженні інформаційно-комунікаційних технологій як потужного чинника цивілізаційних трансформацій, що робить цінний внесок у розвиток гносеології ШІ. Такий підхід дозволяє дійти висновку, що цифрові комунікаційні процеси, зокрема розвиток електронної освіти, формують новий парадигмальний погляд на людські взаємодії. Ці процеси сприяють переосмисленню соціальних зв'язків, трансформують

пізнавальну діяльність, системи цінностей і ставлення до особистісної самореалізації.

У межах дослідження порушується важлива ідея: розглядається не просто як набір технічних засобів, а як нова соціокультурна реальність та цілісна система, що докорінно змінює природу пізнання та людської взаємодії. Це соціальний процес, у якому цифрові ресурси стають середовищем існування індивіда, де межа між віртуальним та реальним простором стирається (формування «цифрової ідентичності»). Електронна освіта змінює спосіб доступу до знань, де ШІ стає активним посередником. Це перехід від статичного накопичення інформації до динамічного процесу, орієнтованого на формування «інформаційної грамотності» та гнучких компетенцій.

Автором здійснюється антропологічний зсув через дослідження ним зміни ролей вчителя та учня, коли вчитель перестає бути єдиним джерелом істини, перетворюючись на модератора в цифровому середовищі, що потребує переосмислення людської сутності в умовах алгоритмізації. Також автор робить акцент на переоцінці традиційних цінностей (приватності, відповідальності, моралі) у віртуальному просторі. У Китаї це проявляється як синтез сучасних технологій з конфуціанськими ідеалами соціальної гармонії та морального самовдосконалення. В цьому контексті електронна освіта осмислюється автором як механізм формування ідеологічно та культурно зумовленого суб'єкта, де освітні платформи можуть виступати засобами підтримки ієрархії та суспільного порядку. Отже, по суті електронна освіта визначається Ван Дечжуном як екзистенційний простір, що формує нову «цифрову екосистему» людського розвитку, де технологія не є зовнішньою щодо людини, а є невід'ємною складовою її свідомості та соціальної практик.

Дослідження характеризується високою актуальністю проблематики, багатством методологічного інструментарію та глибоким опануванням матеріалу щодо практичного виміру реалізації електронної освіти, зокрема в стратегічній, освітній та етичній сферах. Це свідчить про значний теоретичний і практичний потенціал автора.

Повнота висвітлення результатів дисертації в опублікованих працях

Дисертаційна робота Ван Дечжуна є цілісним самостійним науковим дослідженням, присвяченим актуальним питанням у сферах філософії, соціальної філософії, філософії економіки та філософської антропології. Це дослідження відповідає сучасним вимогам щодо структури дисертації та оформлення бібліографічних посилань.

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 2 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 186 сторінок, в тому числі 148 сторінок основного тексту дисертації, списку використаних джерел із 241 найменувань на 20 сторінках.

Основні ідеї та здобутки дисертаційного дослідження автор представив у 20 публікаціях, в тому числі у 4 статтях фахових виданнях України (Б), 1 у журналі групи А (Web of Science, Venezuela), 2 у закордонних виданнях (1 – China,), (1 – Lithuania) та у 13 матеріалах апробаційного характеру.

Дискусійні запитання та зауваження до змісту дисертації:

Наданий текст загалом змістовний і логічний, проте він має низку недоліків, характерних для наукових робіт, які, насамперед, стосуються узгодження термінології. Ось основні зауваження:

1. Автор вживає терміни «дистанційна освіта», «електронна освіта», «цифровізація» та «онлайн-освіта» як взаємозамінні. Хоча вони споріднені, у науковому тексті варто розрізняти ці поняття або пояснити їхній взаємозв'язок. Для точності варто використовувати таку логіку: *цифровізація* — це глобальний процес; *електронна освіта* — це інструментарій (використання гаджетів); *дистанційна освіта* — це формат (на відстані); *онлайн-освіта* — це конкретний технологічний канал (через інтернет). Якщо у тексті ці терміни вживаються як синоніми, варто на початку зробити застереження: «У даному дослідженні терміни *X* та *Y* вживаються як тотожні для окреслення загального феномену навчання за межами аудиторії з використанням цифрових інструментів».

2. Посилання на Данієла Белла та Мануеля Кастельса є класикою, але вони можуть виглядати як «загальновідома інформація». Варто додати посилання на сучасних теоретиків алгоритмічної культури або платформізації (наприклад, актуальні дослідження китайських цифрових екосистем WeChat/Douyin), які є визначальними для сучасного Китаю. Скажімо, на відміну від класичної теорії постіндустріального суспільства Д. Белла, сучасна цифровізація Китаю за Лін Чжан базується на глибокій платформізації, де освітній процес інтегрований у повсякденні екосистеми (WeChat)». Мережеве суспільство М. Кастельса трансформується в алгоритмічне управління за Джин Ван, де індивідуальна освітня траєкторія визначається не лише зв'язками, а й прогностичними моделями LL.

3. Замість загального «нові медіа», краще писати: «...через екосистеми цифрових платформ (на прикладі WeChat)»; «...використовуючи персоналізацію в алгоритмічних медіа»; «...трансформація освітнього простору під впливом платформізації». Це продемонструє, що ви аналізуєте не лише «цифру», а й складні механізми управління даними, які панують у сучасному Китаї.

4. Ви пишете про «ризики для традиційних цінностей», але не вказуєте, які саме. Коли ми говоримо про «ризики для традиційних цінностей» у контексті КНР, йдеться про конкретні деструктивні процеси в соціокультурній тканині, наприклад, криза ієрархічності, зміна концепції «обличчя» в китайській культурі тощо. Вживання цих термінів надасть вашим дослідженням глибини, специфічної саме для китайського цивілізаційного контексту.

5. Поняття «Інтернет-суб'єкт» виглядає дещо застарілим на теперішній час. Це обумовлено тим, що межа між «онлайном» та «реальністю» остаточно зникла. Людина більше не «заходить в інтернет» — вона постійно перебуває всередині гібридної цифрової екосистеми. Сучасна наукова література частіше оперує поняттями «цифровий суб'єкт» або «цифровий профайл особистості».

6. «Марсіанська мова» (□□□, huǒxīng wén) — це специфічний термін, варто було б дати коротке пояснення прямо в тексті, що це сленг, побудований на

візуальній схожості знаків, а не просто «шифрування». Термін «марсіанська мова» є критичним, оскільки він демонструє унікальний спосіб цифрового спротиву та культурної ідентифікації китайської молоді.

7. Відповідно до класичної типології Рут Бенедикт, Китай традиційно відносять до «культури сорому» (shame culture), де головним регулятором поведінки є зовнішній контроль (оцінка суспільства, страх «втратити обличчя»). Натомість «культура вини» або «совісті» (guilt culture) притаманна західному християнському світу, де мірилом є внутрішній етичний компас та відповідальність перед Богом чи власними принципами. Якщо ви хочете залишити «культуру совісті», варто зробити таку примітку або уточнення: *«Хоча Китай традиційно описується як "культура сорому", у даному випадку ми апелюємо до концепції "Лянчжи" (вродженої доброчесності) або до сучасної трансформації етичних норм під впливом цифровізації, що формує новий тип внутрішньої відповідальності індивіда...»* Або, якщо мова йде про класичний підхід, замініть «культуру совісті» на «культуру сорому та соціальної відповідальності», щоб відповідати усталеній сходознавчій термінології.

Зазначені рекомендації не применшують наукової цінності роботи, а, навпаки, окреслюють перспективні напрями її подальшого розвитку.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Ван Дечжуна на тему: «Філософський аналіз соціокультурного виміру електронної освіти в Китаї» за своїм змістом відповідає спеціальності В10-Філософія, є науковим дослідженням, яке присвячене актуальній проблематиці в галузі філософії, філософії техніки і технологій, соціальної філософії і філософської антропології. Матеріали дослідження об'єктивно аналізуються і влучно узагальнюються, висновки та пункти новизни мають всебічне обґрунтування. Обрані методологія та джерела дослідження сприяють забезпеченню достовірності наукових результатів дисертації, котра однозначно має множину елементів наукової новизни.

Проведений аналіз основних положень дисертації та опублікованих праць дає підстави стверджувати, що дисертація Ван Дечжуна на тему «Філософський аналіз соціокультурного виміру електронної освіти в Китаї» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне значення та прикладну цінність, а також відповідає спеціальності В 10-Філософія, відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01 2017 р. № 40, а її автор, Ван Дечжун, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю В10-Філософія.

Опонент:

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри культурологічних
дисциплін та образотворчого мистецтва
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

А. С.

Андрій Сошніков

Підпис *Андрія Сошнікова*
Засвідчую *Оксана Шурова*
Начальник відділу кадрів
« ____ » _____ 20 ____ рік